

РІШЕННЯ У ГОСПОДАРСЬКИХ СПРАВАХ

Можливість стягнення одночасно пені та штрафу за порушення окремих видів господарських зобов'язань передбачено ч. 2 ст. 231 ГК України. В інших випадках порушення виконання господарських зобов'язань чинним законодавством не встановлено для учасників господарських відносин обмежень визначати в договорі стягнення одночасно пені та штрафу, що узгоджується зі свободою договору, встановленою ст. 627 ЦК України

ПОСТАНОВА

*Судової палати у господарських справах Верховного Суду України
від 27 квітня 2012 р.
(в и т я г)*

У травні 2011 р. приватне підприємство «Кажан» (далі — ПП «Кажан») звернулося до суду із позовом до приватного підприємства «Енерголенд» (далі — ПП «Енерголенд») про стягнення 95 тис. 901 грн 29 коп., з яких: 6 тис. 196 грн 63 коп. — інфляційні втрати, нараховані за період з 11 травня 2008 р. по 14 листопада 2010 р., 1 тис. 319 грн 13 коп. — 3 % річних, 8 тис. 130 грн 33 коп. — пеня, 80 тис. 255 грн 20 коп. — штраф.

Позовні вимоги обґрунтовано неналежним виконанням відповідачем своїх зобов'язань щодо оплати послуг з охорони власності за договором, укладеним між сторонами 7 березня 2008 р.

Рішенням Господарського суду Черкаської області від 9 червня 2011 р. позов задоволено частково: стягнуто з ПП «Енерголенд» на користь ПП «Кажан» 6 тис. 196 грн 63 коп. інфляційних втрат, 1 тис. 319 грн 13 коп. — 3 % річних, 5 тис. 624 грн 67 коп. пені за період з 16 листопада 2009 р. по 14 листопада 2010 р., 3 тис. грн — послуги адвоката та відповідні судові витра-

ти. У задоволенні решти позовних вимог у сумі 82 тис. 760 грн 86 коп. відмовлено.

Київський апеляційний господарський суд постановою від 31 серпня 2011 р. рішення суду першої інстанції скасував у частині відмови в позові. Позовні вимоги ПП «Кажан» про стягнення 80 тис. 255 грн 20 коп. штрафу, 2 тис. 505 грн 66 коп. пені та судових витрат задовольнив. У решті рішення залишив без змін.

Постановою Вищого господарського суду України від 13 грудня 2011 р. постанову суду апеляційної інстанції скасовано в частині стягнення штрафу в розмірі 80 тис. 255 грн 20 коп. У решті цю постанову залишено без змін.

У заяві про перегляд постанови Вищого господарського суду України від 13 грудня 2011 р. у справі № 06/5026/1052/2011 з підстави, передбаченої ст. 111¹⁶ ГПК, ПП «Кажан», пославшись на неоднакове застосування судом касаційної інстанції положень ст. 61 Конституції України та статей 230—232 ГК, статей 525, 530, 546, 549, 610, 611, 625, 627 ЦК, просило її скасувати, а постано-

ву Київського апеляційного господарського суду від 31 серпня 2011 р. залишити без змін.

До заяви ПП «Кажан» долучило копії постанов Вищого господарського суду України: від 16 листопада 2011 р. у справі № 5019/976/11, від 19 січня 2011 р. у справі № 7/64-6/663, від 9 лютого 2011 р. у справі № 25/46-10-1432, в яких, на його думку, по-іншому суд касаційної інстанції застосував одні й ті ж норми матеріального права у подібних правовідносинах.

Вищий господарський суд України ухвалою від 1 березня 2012 р. допустив до провадження господарську справу № 06/5026/1052/2011 за позовом ПП «Кажан» до ПП «Енерголенд» для перегляду Верховним Судом України постанови Вищого господарського суду України від 13 грудня 2011 р.

Заслухавши суддю-доповідача, перевіривши наведені заявником обставини, Судова палата у господарських справах Верховного Суду України вважає, що заява підлягає частковому задоволенню з огляду на таке.

У справі, що переглядається, суди встановили: 7 березня 2008 р. між ПП «Кажан» (виконавець) і ПП «Енерголенд» (замовник) був укладений договір про надання послуг з охорони власності (далі — договір), відповідно до якого замовник передає під охорону, а виконавець приймає зазначені у списку та плані (схемі) — додатку до договору — об'єкти, що беруться під охорону.

Згідно із п. 2.1.9 договору замовник зобов'язаний своєчасно проводити розрахунки за надані послуги з охорони.

Пунктом 4.2 договору сторони передбачили, що оплата за фактом наданих послуг здійснюється відповідно до актів здачі-приймання робіт (наданих послуг) у формі безготівкового розрахунку за банківськими реквізитами виконавця до 10 числа поточного місяця.

Згідно із п. 4.5 договору якщо замовник не сплачує платежі за отримані послуги у передбачені договором строки, то він зобов'язаний виплатити на користь виконавця штраф. А у випадку, коли замовник несвоєчасно здійснює розрахунок за ці послуги, виконавець нараховує йому пеню (п. 4.6 договору).

Позивач свої послуги надавав своєчасно та якісно, що підтверджується відповідними актами здачі-приймання робіт, підписаними обома сторонами.

Відповідач здійснював оплату за надані послуги несвоєчасно, чим порушив умови договору.

Предметом розгляду в цій справі є вимоги позивача про стягнення з відповідача інфляційних втрат, нарахованих за період з 11 травня

2008 р. по 14 листопада 2010 р., в розмірі 6 тис. 196 грн 63 коп., 3 % річних — 1 тис. 319 грн 13 коп., пені — 8 тис. 130 грн 33 коп., штрафу — 80 тис. 255 грн 20 коп.

Статтею 526 ЦК визначено, що зобов'язання має виконуватися належним чином відповідно до умов договору та вимог цього Кодексу, інших актів цивільного законодавства, а за відсутності таких умов та вимог — відповідно до звичаїв ділового обороту або інших вимог, що звичайно ставляться.

Аналогічні положення містить і ч. 1 ст. 193 ГК, у якій передбачено, що до виконання господарських договорів застосовуються відповідні положення ЦК з урахуванням особливостей, передбачених ГК.

За порушення у сфері господарювання учасники господарських відносин несуть господарсько-правову відповідальність шляхом застосування до правопорушників господарських санкцій на підставах і в порядку, передбачених ГК, іншими законами та договором (ч. 2 ст. 193, ч. 1 ст. 216 та ч. 1 ст. 218 ГК).

Одним із видів господарських санкцій згідно із ч. 2 ст. 217 ГК є штрафні санкції, до яких віднесено штраф та пеню (ч. 1 ст. 230 ГК).

Розмір штрафних санкцій відповідно до ч. 4 ст. 231 ГК встановлюється законом, а в разі якщо розмір штрафних санкцій законом не визначено, санкції застосовуються в передбаченому договором розмірі. При цьому розмір санкцій може бути встановлено договором у відсотковому відношенні до суми невиконаної частини зобов'язання або в певній, визначеній грошовій сумі, або у відсотковому відношенні до суми зобов'язання незалежно від ступеня його виконання, або у кратному розмірі до вартості товарів (робіт, послуг).

Такий вид забезпечення виконання зобов'язання, як пеня, та її розмір встановлено ч. 3 ст. 549 ЦК, ч. 6 ст. 231 ГК, статтями 1, 3 Закону від 22 листопада 1996 р. № 543/96-ВР «Про відповідальність за несвоєчасне виконання грошових зобов'язань» та ч. 6 ст. 232 ГК.

Право встановити в договорі розмір та порядок нарахування штрафу надано сторонам ч. 4 ст. 231 ГК.

Можливість стягнення одночасно пені та штрафу за порушення окремих видів господарських зобов'язань передбачено ч. 2 ст. 231 ГК.

В інших випадках порушення виконання господарських зобов'язань чинним законодавством не встановлено для учасників господарських відносин обмежень визначати в договорі стягнення одночасно пені та штрафу, що узгоджується

із свободою договору, встановленою ст. 627 ЦК, коли сторони є вільними в укладенні договору, виборі контрагента та визначенні умов договору з урахуванням вимог цього Кодексу, інших актів цивільного законодавства, звичаїв ділового обороту, вимог розумності та справедливості.

Стягнення з учасника господарських відносин, який порушив господарське зобов'язання за договором, одночасно штрафу та пені не суперечить ст. 61 Конституції України, оскільки згідно зі ст. 549 ЦК пеня та штраф є формами неустойки, а відповідно до ст. 230 ГК — видами штрафних санкцій, тобто не є окремими та самостійними видами юридичної відповідальності. У межах одного виду відповідальності може застосовуватися різний набір санкцій.

У справі, що переглядається, договором передбачено господарсько-правову відповідальність за порушення умов договору у вигляді сплати неустойки — пені та штрафу.

Скасовуючи постанову Київського апеляційного господарського суду від 31 серпня 2011 р.

в частині стягнення штрафу в розмірі 80 тис. 255 грн 20 коп., Вищий господарський суд України виходив з того, що стягнення з відповідача одночасно штрафу та пені суперечить вимогам ч. 1 ст. 61 Конституції та ч. 3 ст. 509 ЦК.

На думку Верховного Суду України, такий висновок Вищого господарського суду України ґрунтується на неправильному застосуванні норм матеріального права та суперечить позиції цього ж суду касаційної інстанції у справах № 5019/976/11, № 7/64-6/663, № 25/46-10-1432.

Керуючись статтями 111¹⁶, 111²³—111²⁵ ГПК, Судова палата у господарських справах Верховного Суду України постановила: заяву ПП «Кажан» задовольнити частково; постанову Вищого господарського суду України від 13 грудня 2011 р. у справі № 06/5026/1052/2011 скасувати; справу направити на новий розгляд до суду касаційної інстанції.

Постанова є остаточною і може бути оскаржена тільки на підставі, встановленій п. 2 ч. 1 ст. 111¹⁶ ГПК.

Законодавством, чинним на час виникнення спірних правовідносин, не було передбачено автоматичного поновлення договору оренди земельної ділянки. Реалізація переважного права на поновлення цього договору оренди в разі відсутності заперечень з боку сторін можлива лише за наявності рішення відповідного органу виконавчої влади або органу місцевого самоврядування. За відсутності такого рішення неможливо зобов'язати цей орган в судовому порядку укласти такий договір або поновити його, адже таке зобов'язання суперечитиме вимогам законодавства

ПОСТАНОВА

*Судової палати у господарських справах Верховного Суду України
від 20 листопада 2012 р.
(в и т я г)*

До Верховного Суду України звернулася Київська міська рада (далі — Київрада) із заявою про перегляд постанови Вищого господарського суду України від 30 січня 2012 р. у справі № 44/69 за позовом товариства з обмеженою відповідальністю «Учбово-спортивний комерційний клуб «Україно» (далі — ТОВ «Україно») до Київради про зміну умов договору.

Заяву мотивовано тим, що в аналогічних справах, зокрема у справі № 32/171-6/507, суд касаційної інстанції, застосувавши до спірних правовідносин ті самі норми матеріального права, дійшов висновку про те, що відповідно до положень земельного законодавства необхідною умовою для укладення, зміни та поновлення до-

говору оренди земельної ділянки, яка перебуває у державній власності, є наявність відповідного рішення органу місцевого самоврядування, а отже, визнання відповідного договору оренди поновленим за відсутності такого рішення є порушенням передбаченого Конституцією України виключного права цього органу на здійснення права власності від імені Українського народу та управління землями, яке підлягає захисту.

ТОВ «Україно» і Київрада не використали наданого їм законом права на участь представника в судовому засіданні.

Заслухавши суддю-доповідача, пояснення інших осіб, які беруть участь у справі, перевіривши наведені заявником обставини, Судова палата у

господарських справах Верховного Суду України вважає, що заява підлягає задоволенню з таких підстав.

Господарські суди встановили: відповідно до умов договору на право тимчасового користування землею (у тому числі на умовах оренди), укладеного ТОВ «Україно» і Київрадою 1 квітня 1994 р. на підставі рішення останньої від 28 жовтня 1993 р. № 4-а (далі — договір), Київрада надала, а ТОВ «Україно» прийняло у тимчасове користування земельну ділянку загальною площею 39 тис. 740 м², у тому числі за рахунок земель Дніпровського лісництва Дарницького лісопаркового господарства згідно із планом землекористування.

Відповідно до п. 1.2. зазначеного договору земельна ділянка надається на умовах оренди строком на 15 років для розміщення водно-спортивної бази.

Пунктом 3.2. цього договору передбачено право землекористувача поновлювати договір після закінчення строку його дії.

22 червня 2009 р. ТОВ «Україно» направило до Київради лист-звернення № 21 про поновлення договору на тих самих умовах, що були передбачені цим договором, та внесення змін до нього для продовження строку його дії до 22 липня 2024 р. Київрада не надіслала ТОВ «Україно» заперечення щодо продовження строку дії договору, що стало підставою для звернення ТОВ «Україно» до суду.

Суд касаційної інстанції, залишаючи в силі рішення суду першої інстанції та погоджуючись з його висновками, виходив із того, що відповідно до ст. 33 Закону від 6 жовтня 1998 р. № 161-XIV «Про оренду землі» (далі — Закон № 161-XIV) у редакції від 17 лютого 2011 р. у разі відсутності заперечень з боку сторін можливе автоматичне поновлення договорів оренди земельної ділянки, яка належить до державної або комунальної власності, без відповідного рішення органу місцевого самоврядування.

Проте з таким висновком погодитись не можна.

Згідно із ч. 1 ст. 33 Закону № 161-XIV у редакції, чинній на час виникнення спірних правовідносин, після закінчення строку, на який було укладено договір оренди землі, орендар, який належно виконував обов'язки відповідно до умов договору, має за інших рівних умов переважне право на поновлення договору.

Відповідно до ст. 13 Конституції земля є об'єктом права власності Українського народу. Від імені Українського народу права власника

здійснюють органи державної влади та органи місцевого самоврядування в межах, визначених цією Конституцією.

Частиною 1 ст. 116 ЗК визначено, що громадяни та юридичні особи набувають права власності та права користування земельними ділянками із земель державної або комунальної власності за рішенням органів виконавчої влади або органів місцевого самоврядування в межах їх повноважень, визначених цим Кодексом або за результатами аукціону.

Зі змісту ч. 1 ст. 124 ЗК у редакції, чинній на час виникнення спірних правовідносин, вбачається, що передача в оренду земельних ділянок, що перебувають у державній або комунальній власності, здійснюється на підставі рішення відповідного органу виконавчої влади або органу місцевого самоврядування чи договору купівлі-продажу права оренди земельної ділянки (у разі продажу права оренди) шляхом укладення договору оренди земельної ділянки.

Відповідно до п. 34 ст. 26 Закону від 21 травня 1997 р. № 280/97-ВР «Про місцеве самоврядування в Україні» до виключної компетенції міської ради належить вирішення відповідно до закону питань регулювання земельних відносин, які розглядаються виключно на пленарному засіданні ради — сесії.

Отже, виходячи з того, що законодавством, чинним на час виникнення спірних правовідносин, не передбачено автоматичного поновлення договорів оренди землі, реалізація переважного права на поновлення договору оренди земельної ділянки в разі відсутності заперечень з боку сторін можлива лише за наявності рішення відповідного органу виконавчої влади або органу місцевого самоврядування. За відсутності такого рішення неможливо зобов'язати цей орган в судовому порядку укласти такий договір або поновити його, адже таке зобов'язання суперечитиме вимогам законодавства.

Крім того, Вищому господарському суду України необхідно врахувати, що до спірних правовідносин має застосовуватись саме та редакція закону, яка була чинною на момент їх виникнення, оскільки згідно зі ст. 58 Конституції закони та інші нормативно-правові акти не мають зворотної дії в часі, крім випадків, коли вони пом'якшують або скасовують відповідальність особи.

Таким чином, висновок Вищого господарського суду України про можливість застосування до спірних правовідносин ст. 33 Закону № 161-XIV у редакції від 17 лютого 2011 р. є необґрунтованим, оскільки строк дії укладеного між

ТОВ «Україно» і Київрадою договору закінчився 22 липня 2009 р., а отже, спірні правовідносини між сторонами виникли до внесення змін у зазначену норму Закону № 161-XIV.

За таких обставин підлягають задоволенню заява Київради і її вимога про стягнення на її користь судового збору, сплаченого за подання заяви про перегляд постанови Вищого господарського суду України від 30 січня 2012 р. Верховним Судом України, виходячи з того, що відповідно до ст. 111¹⁴ ГПК Верховний Суд України переглядає рішення господарських судів виключно на підставі і в порядку, встановлених цим Кодексом.

Згідно із ч. 4 ст. 49 ГПК стороні, на користь якої відбулося рішення, господарський суд відшкодовує мито за рахунок другої сторони.

Керуючись статтями 49, 111¹⁴, 111²³—111²⁵ ГПК, Судова палата у господарських справах Верховного Суду України постановила: заяву Київради задовольнити; постанову Вищого господарського суду України від 30 січня 2012 р. у справі № 44/69 скасувати; справу направити на новий розгляд до суду касаційної інстанції; стягнути з ТОВ «Україно» на користь Київради 751 грн 10 коп. судового збору за подання заяви про перегляд Верховним Судом України судового рішення у справі № 44/69.

Видачу наказу доручити Господарському суду м. Києва.

Постанова є остаточною і може бути оскаржена тільки на підставі, встановлених п. 2 ч. 1 ст. 111¹⁶ ГПК.